

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МЕДИКО-ПРИРОДНИЧИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

Кафедра психології

Затверджую
Заступник ректора
з навчальної роботи
Світлана ГІЛІНА
2023 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
Кризова психологія

Ступінь вищої освіти «бакалавр»
Галузь знань: 05 «Соціальні та поведінкові науки»
Спеціальність: 053 «Психологія»
Освітня програма «Психологія»

Миколаїв 2023

Робоча програма навчальної дисципліни «Кризова психологія»
для студентів ступеня вищої освіти «бакалавр».

За спеціальністю 053 «Психологія»

Розробник: Петьков В.А.- доцент

Робочу програму затверджено на засіданні кафедри психології

Протокол № 1 від 27.08.23

Завідувач кафедри психології Петьков В.А.

Робочу програму погоджено Вченою радою університету

Протокол № 2 від 28.08.23

Голова Вченої ради Михайло Волков

1.Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		очна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 4	Напрямок підготовки 05 Соціальні та поведінкові науки	Цикл професійної підготовки	
Мова викладання - українська мова	спеціальність 053 Психологія	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин –120		3-й	
		Семестр	
		6-й	
		Лекції	
		30 год.	
		Практичні, семінарські	
		26 год.	
		Лабораторні	
		Самостійна робота	
		64 год.	
		Індивідуальні завдання:	
		Вид контролю: залік	
Тижневих годин для форм навчання: ОФН – 3	Перший (бакалаврський) рівень		

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для очної форми навчання – 120 год.: 30 год. – аудиторні заняття, 64 год. – самостійна робота (45 % до 55 %).

2. Мета та завдання навчальної дисципліни «Кризова психологія»

Мета викладання курсу полягає в оволодінні майбутніми фахівцями психологічними знаннями щодо закономірностей і специфічних проявів переживань та функціонування людини в кризових ситуаціях. Психологічного супроводу й допомоги в цих умовах.

Стосовно практичного аспекту – це оволодіння майбутніми фахівцями психологічними технологіями та вміннями щодо розв'язання життєвих криз, специфіки кризового консультування та вміннями щодо надання психологічної допомоги особистості, яка переживає кризовий стан.

Завдання викладання дисципліни:

- оволодіння студентами знаннями та формуванню професійної компетентності майбутнього практичного психолога щодо феноменології кризових станів, особливостей перебігу кризових ситуацій, вирішення на практиці завдань психологічного супроводу та допомоги особистості в кризових ситуаціях; - набуття теоретичних знань і практичних умінь щодо, оволодіння прийомами та методами психологічного діагностування кризових станів;

- формування умінь використання набутих знань у роботі з клієнтами на різних вікових етапах розвитку особистості;

- засвоєння студентами сучасних методів, прийомів і технік психологічного супроводу та допомоги особистості в кризових ситуаціях диференційованого їх застосування в психологічній практиці.

Дисципліна «Кризова психологія» базується безпосередньо на знаннях та навичках, отриманих при вивченні дисциплін на попередніх курсах, а саме: «Психологія сім'ї» та «Загальна психологія».

Під час вивчення дисципліни «Кризової психології» у здобувачів вищої освіти мають сформуватися наступні компетентності:

Загальна:

ЗК 1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 2. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК 4. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями. ЗК 8. Навички міжособистісної взаємодії.

Фахова:

ФК 09. Здатність здійснювати просвітницьку та психопрофілактичну роботу відповідно до запиту.

ФК 10. Здатність оцінювати межі власної фахової компетентності та підвищити її.

ФК 11. Здатність дотримуватися у фаховій діяльності норм професійної етики та керуватися загальнолюдськими цінностями.

ФК 14. Здатність визначати й пояснювати психологічні механізми

формування, функціонування та розвитку психічних явищ, процесів, властивостей, виокремлювати причини та фактори, що диференціюють характер їх індивідуального функціонування та розвитку.

Дисципліна «Кризова психологія» базується безпосередньо на знаннях та навичках, отриманих при вивченні дисциплін на попередніх курсах, а саме з психологією сім'ї та безпекою життєдіяльності та охороною праці.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 120 год. / 4 кредити ECTS.

3. Програма навчальної дисципліни

Кредит 1. «Психологія життєвих криз: феноменологія, психосоціальні наслідки, психологічна допомога»

Тема 1. Криза як феномен внутрішнього світу людини і ключовий момент її розвитку.

Людина як суб'єкт власного життя і володар свого майбутнього. Смысл, проблеми та межі розвитку людини у процесі життя. Життєва стратегія та життєтворча активність особистості. Основні етапи життєвого шляху. Погляд на проблему кризи у науці та релігії. Внутрішні та зовнішні фактори, які підштовхують людину до «входження» у кризу. Відношення людини до складних життєвих обставин: проблема детермінованості та свободи. Основні типи «життєвого світу» людини та особливості переживання кризових обставин життя у людей з різною ступеню складності життєвого світу. Поняття особистісної зрілості. «Зріле» та «незріле» переживання кризи. Основні типи криз, які переживає людина на протязі життя.

Тема 2. Нормативні (прогресивні) і ненормативні (регресивні) кризи. Кризи розвитку та біографічні кризи.

Часова етапність людського життя. Життєві події та усвідомлення просторової і часової цілісності життя. Життєвий цикл людини, поняття суб'єктивного часу, психологічного та хронологічного віку. Ідентичність та її розвиток на протязі життя. Стадії формування ідентичності, протиріччя розвитку людини на кожній з них. «Психічний мораторій» як кризовий період між двома етапами розвитку. Його роль у виникненні кризового стану «дифузної ідентичності». Емоційно-когнітивні кореляції кризових станів в періоди нормативних та ненормативних вікових криз.

Аналіз якості і продуктивності життя у зрілому віці. Біографічні кризи (криза нереалізованості, спустошеності, безперспективності) як відповідь на непродуктивне життя. Особливості вікових криз у зрілому

віці. Відчуття невдало прожитого життя та не адаптивний процес старіння. Особливості кризи завершення життєвого шляху (самозавершення).

Кредит 2. «Людина в екстремальних умовах буття: механізми стресової активності та способи управління поведінкою»

Тема 3. Екстремальні та кризові ситуації як «перехідні» етапи життєвого шляху людини

Поняття життєвого шляху. Людина як автор простору і часу власного життя. Два виміру існування людини: повсякденність та екстремальність. Особливості існування людини в модусі повсякденності (ординарності): мотиваційно-смысловий аспект. Проблема стагнації особистості в умовах

ординарного, «застиглого» буття. Екзистенційний конфлікт людини: тяжіння до стабільності та змін. Модус трансординарності: особливий вимір людського життя. Життєві події та їх роль у сприйманні людиною світу. Екстремальні та кризові ситуації як прояв транс ординарної психологічної реальності. Буття людини та її активність в особливих умовах життєдіяльності. Проблема психотрансформації особистості після виходу з умов екстремальності. Проблеми фізичного, особистісного, духовного

«виживання» та подальшого розвитку людини.

Тема 4. Типи та види екстремальних ситуацій.

Поняття екстремальних факторів (стресорів). Основні критерії класифікації екстремальних факторів. Фактори зовнішні та внутрішні. Типи та види екстремальних ситуацій з різних критеріїв (Леві, Хебб, В.Д. Небиліцин, Б.Г. Ананьєв, А.В. Коробков, В.Л. Мясищев).

Зовнішні фактори: Інтенсивність. Специфічність екстремального фактору. Раптовість (очікуваність). Тривалість у часі. Об'єктивна складність діяльності або досягнення мети в особливих умовах. Обмеженість часу для досягнення мети. Дефіцит інформації. Фізичні, мікрокліматичні та інші екологічні фактори, які обмежують діяльність людини.

Внутрішні фактори: Суб'єктивне значення (індивідуальний смисл) екстремальної події. Особливості життєвого досвіду людини та досвіду діяльності в аналогічних умовах. Рівень розвитку неспецифічної та специфічної адаптації. Індивідуальні особливості людини. Ступень здатності до діяльності в екстремальних умовах. Відношення до діяльності, особливості мотивації людини. Особливості впливу на людину катастрофічних та шоккових екстремальних ситуацій, очікуваних та непередбачуваних (раптових), короткочасних та довготривалих екстремальних. Поняття «персоналізованих» екстремальних ситуацій.

Кредит 3. Криза як початок для розвитку

Тема 5. Смыслові кризи. Сенсоперетворення як основа розвитку людини. Сенс як основа буття людини. Екзистенційні потреби людини і сенсо-творча активність. Потреба у зміні способів буття, оновленні та розширенні його смислового змісту як основа розвитку людини.

Сенсо-пошукова активність особистості у моменти її «виходу» за межі простору повсякденного життя (в екстремальних, стресових ситуаціях). Проблеми людини, які пов'язані з відкриттям нових сенсів: смислові «зіткнення», виникнення подвійних, несумісних сенсів, сенсовий конфлікт.

Відчуження людини від самої себе як результат її сенсо-творчої «неспроможності». Абсурдизація світу у період смислової кризи. Зміна світовідчуття, хаотизація системи цінностей, суджень, оцінок, порушення диспозиційної регуляції поведінки людини. Розпад ідентичності як наслідок сенсо-перетворення. Поняття екзистенційно-мотиваційного вакууму. Втрата людиною головного життєвого мотиву – смислу життя та можливі наслідки цієї втрати.

Афективні, когнітивні, особистісні, поведінкові порушення, які можуть супроводжувати процеси сенсо-перетворення. Психологічні фактори, які сприяють знаходженню смислових основ життя, подоланню кризи та позитивним змінам особистості.

Тема 6. Кризова трансформація особистості: внутрішній простір кризи.

Особливості функціонування Его-системи особистості у період кризи та після неї. Мета-Его та його функції. Реструктуризація системи відносин людини зі світом, оточуючими людьми.

Зміна відношення до самого себе. Перетворення мотиваційно-ціннісної та смислової систем людини.

Фактори, які сприяють:

- а) негативним
- б) позитивним змінам особистості.

Психічні та соціально-психологічні наслідки неконструктивного подолання кризи. Вихід особистості на новий рівень світосприйняття як результат позитивної кризової трансформації. Перспектива особистісного і духовного зростання.

Кредит 4. Криза як початок для розвитку

Тема 5.. Сенсоперетворення як основа розвитку людини.

Проблеми людини, які пов'язані з відкриттям нових сенсів: смислові «зіткнення», виникнення подвійних, несумісних сенсів, сенсовий конфлікт. Відчуження людини від самої себе як результат її сенсо-творчої «неспроможності». Абсурдизація світу у період смислової кризи.

Зміна світовідчуття, хаотизація системи цінностей, суджень, оцінок, порушення диспозиційної регуляції поведінки людини. Розпад ідентичності як наслідок сенсо-перетворення. Поняття екзистенційно-мотиваційного вакууму. Втрата людиною головного життєвого мотиву–смислу життя та можливі наслідки цієї втрати.

Афективні, когнітивні, особистісні, поведінкові порушення, які можуть супроводжувати процеси сенсо-перетворювання. Психологічні фактори, які сприяють знаходженню смислових основ життя, подоланню кризи та позитивним змінам особистості.

Тема 8. Перспективи особистісного і духовного зростання.

Зміна відношення до самого себе. Перетворення мотиваційно-ціннісної та смислової систем людини.

Фактори, які сприяють:

- а) негативним
- б) позитивним змінам особистості.

Психічні та соціально-психологічні наслідки неконструктивного подолання кризи. Вихід особистості на новий рівень світосприйняття як результат позитивної кризової трансформації. Перспектива особистісного і духовного зростання.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин												
	Очна форма						Заочна форма						
	усьог о	у тому числі					усьог го	у тому числі					
л		с	лаб	інд	с.р.	л		с	лаб	інд	с.р.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Кредит 1.													
Тема 1. Криза як феномен внутрішнього світу людини і ключовий момент її розвитку.	16	4	4			8							
Тема 2. Нормативні (прогресивні) і ненормативні (регресивні) кризи. Кризи розвитку та біографічні кризи.	14	4	2			8							
Разом за кредитом 1	30	8	6			16							
Кредит 2.													
Тема 3. Екстремальні та кризові ситуації як «перехідні» етапи життєвого шляху людини	14	2	4			8							

Тема 4. Типи та види екстремальних ситуацій.	16	4	4			8						
Разом за кредитом 2	30	6	8			16						
Кредит 3.												
Тема 5. Смыслові кризи.	14	4	2			8						
Тема 6. Кризова трансформація особистості: внутрішній простір кризи.	16	4	4			8						
Разом за кредитом 3	30	8	6			16						
Кредит 4.												
Тема 7. Сенсоперетворення як основа розвитку людини.	14	4	2			8						
Тема 8. Перспективи особистісного і духовного зростання.	16	4	4			8						
Разом за кредитом 4	30	8	6			16						
Усього годин	120	30	26			64						

5. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		ОФН	ЗФН
1.	Тема 1. Криза як феномен внутрішнього світу людини і ключовий момент її розвитку.	4	
2.	Тема 2. Нормативні (прогресивні) і ненормативні (регресивні) кризи. Кризи розвитку та біографічні кризи.	4	
3.	Тема 3. Екстремальні та кризові ситуації як «перехідні» етапи життєвого шляху людини	4	
4.	Тема 4. Типи та види екстремальних ситуацій.	4	
5.	Тема 5. Смыслові кризи. Сенсоперетворення як основа розвитку людини.	4	
6.	Тема 6. Кризова трансформація особистості: внутрішній простір кризи. Перспективи особистісного і духовного зростання.	4	
Усього		26	

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		ОФН	ЗФН
	Не передбачено навчальним планом		

7. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	Не передбачено навчальним планом	

8. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		ОФН	ЗФН
1.	Тема 1. Криза як феномен внутрішнього світу людини і ключовий момент її розвитку.	10	
2.	Тема 2. Нормативні (прогресивні) і ненормативні (регресивні) кризи. Кризи розвитку та біографічні кризи.	10	
3.	Тема 3. Екстремальні та кризові ситуації як «перехідні» етапи життєвого шляху людини	10	
4.	Тема 4. Типи та види екстремальних ситуацій.	10	
5.	Тема 5. Смыслові кризи. Сенсо-перетворення як основа розвитку людини.	12	
6.	Тема 6. Кризова трансформація особистості: внутрішній простір кризи. Перспективи особистісного і духовного зростання.	12	
Усього		64	

9. Методи навчання

Традиційні методи навчання:

пояснювально-ілюстративний метод – студенти отримують знання на лекції, з навчальної або методичної літератури, через електронний посібник в

«готовому» вигляді. Сприймаючи й осмислюючи факти, оцінки, висновки, студенти залишаються в рамках репродуктивного (відтворюючого) мислення; застосовується для передачі великого масиву інформації;

репродуктивний метод – застосування вивченого на основі зразка або правила, діяльність студентів носить алгоритмічний характер, тобто дія виконується на основі інструкцій, приписів, правил в аналогічних, подібних з показаним зразком ситуаціях;

метод проблемного викладу – використовуючи різноманітні джерела й засоби, педагог, перш ніж викладати матеріал, ставить проблему, формулює пізнавальне завдання, а потім, розкриваючи систему доказів, порівнюючи точки зору, різні підходи, показує спосіб вирішення поставленого завдання, студенти як би стають свідками й співучасниками наукового пошуку;

частково-пошуковий, або евристичний, метод – організація активного пошуку рішення висунутих у навчанні (або самостійно сформульованих) пізнавальних завдань або під керівництвом педагога, або на основі евристичних програм і вказівок, процес мислення набуває продуктивного характеру, але при цьому поетапно направляється й контролюється педагогом або самими студентами на основі роботи над програмами (у тому числі й комп'ютерними) і навчальними посібниками, найчастіше застосовується як спосіб активізації мислення, порушення інтересу до пізнання на практичних заняттях і колоквиумах;

дослідницький метод – після аналізу матеріалу, постановки

проблем і завдань і короткого усного або письмового інструктажу студенти самостійно вивчають літературу, джерела, ведуть спостереження й вимірювання й виконують інші дії пошукового характеру; ініціатива, самостійність, творчий пошук проявляються в дослідницькій діяльності найбільш повно.

Активні методи навчання:

практичні вправи, у процесі виконання яких студенти моделюють свої дії у різних навчальних і виховних ситуаціях майбутньої професійної діяльності;

аналіз конкретних ситуацій як індивідуально, так і в малих навчальних групах (6-8 осіб), у ході розбору яких студенти не тільки вчаться формулювати проблеми й ухвалювати рішення щодо них, але й виробляють ряд важливих навичок в області міжособистісної комунікації, групової роботи й лідерства;

робота в малих навчальних групах, у ході якої студенти виконують практичні вправи, розбирають конкретні ситуації, готують групові проекти й беруть участь у ділових іграх; така робота допомагає студентам освоювати

рольову поведінку, учитися ефективному спілкуванню й обміну досвідом, виробляти лідерські якості.

ділові ігри носять комплексний характер і проводяться для студентів на основі закордонних методик, сприяючи більш глибокому розумінню й ефективному закріпленню вивчених ними дисциплін.

Широко використовуються методи відео й комп'ютерної комунікації.

10. Методи контролю

Оцінювання якості знань студентів, в умовах організації навчального процесу за кредитно-трансферною системою здійснюється шляхом поточного, кредитного, підсумкового (семестрового) контролю за 100- бальною шкалою оцінювання, за шкалою ECTS та національною шкалою оцінювання.

Комплексна діагностика знань, умінь та навичок студентів з дисципліни здійснюється на основі результатів проведення поточного і підсумкового контролю знань (заліку).

Форма поточного контролю – усне опитування, тестування на практичних заняттях, виконання індивідуальних завдань.

Періодична форма контролю – виконання комплексних атестаційних робіт, розробка проектів, колоквиуми, творчі роботи.

Форма підсумкового контролю – залік на основі суми балів набраних за кожний кредит та складання власне заліку.

Критеріями оцінювання є:

а) при усних відповідях: повнота розкриття питання; логіка викладення, культура мови; впевненість, емоційність та аргументованість; використання основної та додаткової літератури; аналітичні міркування, уміння робити порівняння, висновки;

б) при виконанні письмових завдань: повнота розкриття питання;

цілісність, систематичність, логічна послідовність, уміння

формулювати висновки; акуратність оформлення письмової роботи; підготовка матеріалу за допомогою комп'ютерної техніки.

Оцінювання знань студентів проводиться за національною шкалою та шкалою ECTS таким чином:

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. Методичне забезпечення

1. Навчально-методичний комплекс дисципліни».
2. Опорний конспект лекцій з дисципліни «Кризова психологія».
3. Методичні рекомендації до підготовки практичних занять та самостійної роботи з дисципліни «Кризова психологія».

Питання до заліку

- 1 Кризова психологія як наукова галузь, її предмет, категорії і завдання.
2. Поняття кризи та кризової ситуації.
3. Характеристика життєвих криз за ознакою передбачуваності.
4. Поняття біографічної кризи, її види.
5. Типові симптоми життєвої кризи.
6. Динаміка переживання кризи особистістю.
7. Характеристика типів ставлення особистості до кризи.
8. Типи реакцій людини на переживання життєвої кризи.
9. Зміст картограми життєвої кризи.
10. Поняття про копінг, його функції та класифікація.
11. Характеристика соціальних і особистісних копінг-ресурсів.
12. Поняття про вікові кризи, їх призначення та типові симптоми.
13. Характеристика нормативних криз епохи дитинства.
14. Характеристика нормативних криз підліткового та юнацького віку.
15. Характеристика нормативних криз епохи дорослості.
16. Характеристика нормативних криз професійного розвитку особистості.
17. Поняття про психічну втрату та травматичну кризу.
18. Зміст кризи, спричиненої втратою близької людини.
19. Суть і перебіг кризи розлучення.

20. Хвороба як причина особистісної кризи.
21. Переживання кризи особистістю, яка втратила роботу.
22. Загальна характеристика травматичної кризи.
23. Основні форми та методи роботи кризового психолога.
24. Базові психодіагностичні методики кризової психології.
25. Види психологічної допомоги особистості у кризовому стані.
26. Перша психологічна допомога особистості у кризовому стані.
27. Методи самопомоги особистості, що переживає кризу.
28. Зміст та реалізація кризової інтервенції.
29. Особливості застосування методів кризової психології.
30. Специфіка надання психологічної допомоги дітям і дорослим у кризовому стані.
31. Суїцидологія як наукова галузь.
32. Сучасний стан проблеми суїциду в Україні: основні тенденції та риси.
33. Кризове суспільство як сприятливий фактор виникнення суїцидальних тенденцій.
34. Особливості організації допомоги суїцидентам в Україні.
35. Детермінанти аутоагресивної поведінки з точки зору психодинамічної концепції.
36. Проблема самогубства як дезадаптивна реакція особистості на життєву кризу.
37. Нейрофізіологічні механізми аутоагресії.
38. Детермінанти суїцидальної поведінки дітей і підлітків.
39. Роль алкоголю та наркотиків у виникненні та реалізації суїцидальних тенденцій.
40. Суїцидонебезпечні стани в осіб інволюційного віку та етапи профілактики цих станів.
41. Чинники суїцидальної поведінки у хворих на шизофренію.
42. Частота та поширеність самогубств серед психічно хворих.
43. Методи психологічної превенції суїцидів.
44. Процес втручання в реалізацію суїцидальних дій.
45. Суть кризової психологічної інтервенції.
46. Техніки психологічного консультування суїцидальної особистості.
47. Особливості переживання людьми самогубства близьких.
48. Особливості прояву ПТСР як наслідку переживання самогубства.
49. Особливості соціальних зв'язків і стосунків суїцидентів.
50. Схема збору анамнезу психологом під час проведення бесіди з суїцидентам.
51. Етіологічна та морфологічна класифікація соціальних типів самогубств.
52. Особливості телефонного консультування клієнта, який виявляє суїцидальні наміри.
53. Правила психотерапії суїцидального клієнта (за Хайнцом Хензелером).
54. Сутність формування навичок психологічної допомоги при суїциді.
55. Діяльність Української соціально-психологічної консультативної телефонної служби з запобігання суїцидам.
56. Принципи побудови терапії постсуїцидальних станів.
57. Поняття і процедура поственції

58. Програма з попередження суїцидів за Р. Комером.
59. Антисуїцидальні чинники особистості за Л.Е. Орбан-Лембрик та Н.В. Абдюковою.
60. Технології надання психологічної допомоги суїцидентам.

12. Рекомендована література

1. Корекційна робота психолога // упоряд. О. Главник. – К.: Шкільний світ, 2002. – 112 с.
2. Кризова психологія: навчально-методичний комплекс для студентів спеціальності «психологія» / укл. Кривоконь Н.І.. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. – 17 с
3. Лоренсо Луис Алексис. Психологічні основи міжнародних реабілітаційних програм для потерпілих від широкомасштабних критичних інцидентів // автореф. дисс. на здобуття наукового ступеня канд. психол. наук. – Харків, 2000
4. Луппо С. Е. Стратегії подолання психічної травми // Соціальна психологія. – Київ: Український центр політичного менеджменту, 2004. - № 5 (7), с.25-35.
5. Луппо С.Є. Методи психологічного консультування та психотерапії посттравматичних станів. // Сучасні напрямки психологічного консультування в системі освіти. – Збірник матеріалів конференції. – Київ: КМІУВ ім. Б. Грінченка, 2001.
6. Психологія життєвої кризи. / За ред. Т.М. Титаренко. – К., 1998.
7. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. – К.: Либідь, 2003. – 376 с.
8. Титаренко Т.М. Життєві кризи: технології консультування. Друга частина. – К.: Главник, 2007. – 176 с.
9. Титаренко Т.М. Життєві кризи: технології консультування. Перша частина. – К.: Главник, 2007. – 144 с.
10. Яценко Т.С. Основи глибинної психокорекції: феноменологія, теорія і практика: Навч. Посібник. – К.: 2006. – 254 с.

Допоміжна література

1. Варбан Є. О. Психодіагностика стратегій подолання критичних життєвих ситуацій : деякі підходи та методи /Є. О. Варбан // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 12, Психологічні науки. – К., 2007. – № 17 (41), ч. 2. – С. 177-182.

Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Державна служба з надзвичайних ситуацій. Офіційний веб-сайт.
Режим доступу: <http://www.mns.gov.ua>